

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Neparadinė Lietuva

Ką tik paminėjome Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo – Valstybės dieną. Šventiškais renginiais, minėjimais, giesmėmis ir dainomis, praeities ir ateities aliuzijomis... Nors, tiesą pasakius, šalyje situacija tokia, kad norisi ne dainų ir šokių, o konkrečių, neatidėliotinų darbų. Ir kuo mažiau – tų žodžių, žodžių, žodžių... ypač apie Tėvynės meilę, jos ilgesį, praeities didybę ir kitų, skambančių garsiai, bet tuščiai.

Per tuos paradinius renginius, pompastiškas eisenas ir visus kitus šurmulingus reginius akiai nebepastebime, kad galbūt mūsų gyvenime – ir valstybės gyvenime – kažkas esmingai nyksta. Juk paradų ir eitynių nepavadinsi kultūra. Tai tik parada – ir tiek. Kultūrai reikia gilaus asmeninio santykio, kuris ne triukšminguose paraduose pasiekiamas – jis ugdomas tyloje, mąstant, medituojant, analizuojant ar tiesiog – besigėrint meno kūrinio grožio galia.

Lietuvos valdžioms niekada per daug nerūpėjo kultūra – ši sritis visada buvo nuošaly, lyg išlaikytinė, kurią maloningai teikiamasi sušelpsti ir kuri neverta didesnio dėmesio, tai liudija ir neracionalus, neskaidrus kultūrai skirtų lėšų naudojimas. Na, komunistai bent nepamiršdavo pritrimituoti, kad kultūra – turiningas darbo žmogaus laisvalaikis, vienas iš hobijų (kaip drugelių gaudymas ar siuvinėjimas kryželiu), nors, tiesą pasakius, į kultūrą jiems nusispjaut, ir tai jokia naujiena.

Šiandien – dar blogiau. Šiandien valstiečiai praneša, kad ateina ekonominė krizė ir iš kultūros bus atimta 18 milijonų. Kas čia dabar? Kaip tai suprasti?.. Sveiko proto žmogui tai nemenkas iššūkis, ieškant sąsajų ir argumentų. Bet veikiausiai tai dar vienas populistinis ėjimas – galbūt tuos milijonus sukiš į nemokamą aukštąjį mokslą, kurį – o *sancta simplicitas!* – premjeras žada paskelbti visuotiniu ir prieinamu kiekvienam žmogui. O kam, sakykite, to reikia?.. Gal taip norima nuvertinti aukštąjį mokslą? Pagausinti diplomuotų idiotų, nors jų ir taip per akis?..

Universitetas turėtų būti aristokratų terpė, – sakė garsus lietuvių filosofas. Mąstančių, kritiškų, reiklių ir profesionalių žmonių. Kultūra – taip pat, nors prie jos neišvengiamai šliejasi ir mėgėjai, ir snobai, ir visokio porūšio marginalai. Ir įdomu paspėlioti, iš kurių gi tie milijonai bus atimti. Galiu garantuoti – iš profesionalų, iš mąstančiųjų ir reikliųjų. Nes tokie žaliajai mūsų valdžiai – šitam nelaimingam silosui – nereikalingi.

Nėra baisesnio žmogaus už diletantą valdžioj – ne dėl to, kad jis paviršutiniškai kažką išmano ir nuolat apsijuokia, demonstruodamas savo kompetencijas, o dėl to, kad jis užsispyręs bukalgalvis, kurio neveikia jokie argumentai. Tokius į valdžią gali išrinkti tik panašūs į juos. Nes normalūs žmonės paprastai abejoja, ir abejonė dažnai padeda išvengti pražūtingų pasekmių. Bet mes labai bijome abejonių – bijome mąstymo, savikritikos, ironijos, tikrų jausmų (ne sentimentalumo). Ir pasižymime labai trumpa artimąja atmintimi. O tai ne į gera.

Bet viltis visada gyva. Ypač tada, kai pajunti, kokia graži yra Tėvynė, neretai nepelnytai niekinama ir pravardžiuojama: tas, kas taip daro, pirmiausia paniekina pats save. Šiai grožio ir meilės pajautai nereikia skambių žodžių. Reikia paties gyvenimo, pačios tikrovės.

Renata Šerelytė

Algimantas Kunčius. Reminiscencijos. Pašilaičiai, 1986

MAIRONIO PRISIKĖLIMAS

*pirmąsyk nekenčiu nes turiu kažin kaip pasakyti
jums kur priesaikas krankiat nagais įsikibę į Vytį*

*jums kur mykiate garsiai kaip mylite brangią tėvynę
užu marių tuoj neriat vos pievoj į mėslą įmynę*

*jums kur spiritus sanctus išmainot į spirt pitjavoj
tai kokių degradantų paleidot gražioj Lietuvoj*

*ei vergai ubagai atsisagstę prieš vakarus rytus
jei atjotų totoriai dabar jus kaip bandą varytųs*

*jei atlėktų koksai vokietys kaip gaidys tarpe vištų
rištų jūsų dukras jūsų moterys pačios atkištų*

*avinėliai vilkai narsiai kriuksintys paršai prie lovio
o jei dirbs koks arklys po žeme jam namai ir gerovė*

*kiauliagalvių puota velniui dūšių pardavę lietuviai
jūs ne mano tauta čia tik protėviai mano dar guli*

*koks jūs laukia rytojus pralojus tėvynę aure tai
prasivogusiems rojus pragare teprasmenga poetai*

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Neparadinė Lietuva • 2-as psl. Pažįstamas nepažįstamas palaimintasis Teofilius Matulionis. Parengė Jūratė Kuodytė • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Santaros-Šviesos desertai • 5-as psl. Danielius Mušinskas. Nebylūs vandenys. Novelė • 6-as psl. Iš Unės Babickaitės-Graičiūnienės prisiminimų. Pilietybės dokumentai • 7-as psl. Deimantė Žukauskienė. Erdvės refleksijos Petro Babicko kelionių apybraižoje „Brazilija“ • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Juozas Ambrazevičius-Brazaitis ir 1941 m. sukilimas • Algimantas Žemaitaitis. Po 50 metų

Teofiliaus Matulionio beatifikacijos Mišios Vilniaus arkikatedros aikštėje. Centre – Šventųjų kongregacijos prefektas kardinolas Angelo Amato. Gedimino Savicko nuotraukos

Pažįstamas nepažįstamas palaimintasis Teofilius Matulionis

Palaimintasis Teofilius Matulionis

2017 m. birželio 25 d. Katalikų Bažnyčia į Altoriaus garbę iškėlė antrą lietuvių vyskupą – Teofilijų Matulionį. Lietuvai tai istorinis įvykis, nes beatifikacijos iškilmės vyko ne Romoje, kaip kad arkivyskupo Jurgio Matulaičio atveju, kuris palaimintuoju buvo paskelbtas prieš 30 metų, dar sovietmečiu, o vyskupo giminėje Lietuvoje. Svarbu ir tai, kad istorinė šio įvykio reikšmė ne tik katalikams, bet ir Lietuvos valstybei nusako tai, kad palaimintuoju skelbiamas sovietinio režimo kankinys, už ištikimybę tikėjimui, tiesai ir dvasininko tarnystei sovietų kalėjimuose ir lageriuose pralaidęs beveik 16 metų.

Šiame įvykyje susipina viskas, kas iki šių dienų žeidžia Lietuvos visuomenės sąmonę (mokslininkų teigimu – ir pasąmonę), patyrusias dviejų totalitarinių režimų – fašistinio ir komunistinio – pasekmes. Teofiliaus Matulionio asmenyje kas trečias Lietuvos žmogus gali atpažinti savo ar savo šeimos narių patirtį, kaip XX amžiuje valdžios institucijos susidorojo su nepalankiais režimui asmenimis, manipuliudamos teisiniais mechanizmais ar tiesiog fiziškai juos sunaikindamos. Beatifikacijos Mišioms Vilniaus arkikatedros aikštėje vadovavo Šventųjų kongregacijos prefektas kardinolas Angelo Amato, koncelebravo apie 50 kardinolų, arkivyskupų ir vyskupų, apie 500 kunigų iš įvairių pasaulio šalių. Po iškilmių kalbą pasakė ir Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė. O aikštėje pasitikti dar vieną Bažnyčios skelbiamą palaimintąjį panorą piligrimai iš Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos, Latvijos, JAV, Kanados ir net Australijos.

Kai kas stebėjosei, kodėl iškilmėms buvo pasirinktas Vilnius, jei vyskupas Teofilius Matulionis

buvo Kaišiadorių vyskupijos ganytojas? Lietuvos vyskupų konferencija teisingai nuspėjo, kad į iškilmes susirinks daugybė maldininkų, kurie sunkiai būtų tilpę Kaišiadorių katedros šventoriuje. Kitą galimą priežastį puikiai nusakė Punsco parapijos vikaras kun. Marius Talutis, išryškinęs Matulaičio artimą ryšį su Lietuvos sostine: „Vilniaus dvasia juntama jo šventumo istorijoje. Beveik metus jis gyveno ne vyskupų rūmuose ar klebonijoje, bet KGB vidaus kalėjimo požemiuose kitapus Lukiškių aikštės. Suimtas 1946 m. gruodžio 18 d. Kaišiadoryse jis buvo aršiai rusų kalba tardomas vyr. leitenanto Nikolajaus Golicino, kol galiausiai 1947 m. nugabentas į Vladimiro kalėjimą Rusijoje. Simboliška, jog vyskupo herbe pavaizduoti trys kryžiai, turėję reikšti jo mokslus, kunigystę ir vyskupystę, iš tikrųjų tapo jo įkalinimų ženklu. Pačiame Vilniaus centre, ant vienos iš aukščiausių kalvų, iš tolo šviečia Trys Kryžiai, menantys pranciškonų kankinystę XIV a. Dabar jie yra ir Vilniaus, ir palaimintojo Teofiliaus, ir visų kitų Vilniaus kankinių simbolis. Ši beatifikacija ypač pagerbia XX amžiaus ideologijų aukas – Panerių ir Tuskulėnų kankinius.”

Kun. Marius Talutis primena ir vyskupo maldas prie stebuklingojo Vilniaus paveikslo, ypač 1956 metų gegužę, kai po dešimties metų kalėjimo Vladimire ir Potmos invalidų namuose vyskupas, lydimas savo giminaičio Teofiliaus Pilkos, tiesiai iš geležinkelio stoties pirmiausia pasuko į Aušros Vartus. Mišių jis negalėjo aukoti dėl nusilpusios sveikatos, o gal dėl to, kad vietiniai kunigai išsigando buvusio kalinio, tačiau išpažintį jam buvo leista atlikti. Taip pasisveikinęs su Gailestingumo Motina Marija, padėkojęs jai už užtarimą ir susitaikęs su Viešpačiu, vyskupas įžengė į naują savo kankinystės etapą, kuris baigėsi Kaišiadoryse 1962 m.

1962 metais mirus arkivyskupui Teofiliiui Matulioniui, Čikagos lietuvių vyskupas Vincentas

Brizgys pasakė: „Norėta jį išbraukti iš žmonių atminimo, bet įvyko priešingai; jo kankintojų vardai išbraukti net iš komunistų partijos istorijos, o arkivyskupo Matulionio vardas išliko gyvas Lietuvoje, Rusijoje ir kitur pasaulyje”. Ar iš tiesų ši iškili, visą gyvenimą kuklumu ir paprastumu pasižymėjusi asmenybė buvo žinoma sovietų okupuotoje Lietuvoje? Galbūt teigiama atsakymą patvirtinti galėtų birželio 25 dieną Vilniaus arkikatedros aikštėje susirinkę maždaug 30 tūkstančių žmonių iš įvairių Lietuvos kampelių ir kitų pasaulio šalių, norėdami dalyvauti Teofiliaus Matuliono paskelbimo palaimintuoju iškilmėse? Argi kas nors norėtų dalyvauti šventėje žmogaus, kurio visai nepažįsta?

Ir vis dėlto daugelis atvykusiųjų į beatifikacijos iškilmes apie lietuvių vyskupą sužinojo kone tą pačią dieną, kai liturgijos metu buvo skaitoma jo biografija; kai popiežiaus Pranciškaus pasiuntinys kardinolas Angelo Amato, vadovavęs iškilmingai liturgijai, savo homilijoje priminė Šventojo Tėvo žodžius apie Matulionį kaip „ganytoją pagal Kristaus širdį, herojišką Evangelijos liudytoją, drąsų Bažnyčios ir žmogaus orumo gynėją”. Kardinolas A. Amato paminėjo keletą faktų, atskleidžiančių popiežiaus iškeltas vyskupo savybes: rūpestį savo gnomaisiais, nepaisant jų tautybės (nenorėjo palikti Rusijos žmonių, kuriems ilgus metus patarnavo, nepaisydamas pavojaus gyvybei, už tai buvo kalintas), meilę net savo kankintojams, sovietinės valdžios pareigūnams, kuriuos atjautė, nes ir jie sukurti pagal Dievo paveikslą, pagarbą už Tėvynės laisvę žuvusiems kovotojams, kryžiais lietuvius ragindamas puošti kiemus, pakeles, miestelių aikštes, atnaujinti senus kryžius (šis raginimas sulaukia atgarsio ir šių dienų Lietuvoje), nes kryžių naikinimą sovietmečiu jis suvokė kaip moralinį lietuvių tautos žudymą.

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

Ir vis dėlto, galima drąsiai teigti, kad net daugelis uolių katalikų, dešimtmečius praktikuojančių religiją, kas sekmadienį einančių į bažnyčią, dalyvaujančių įvairiose bažnyčios veiklose, maldos būreliuose, organizacijose, išgirdę žinią apie Teofiliaus Matulionio beatifikaciją stebėjosi, kodėl Matulionis, o ne arkivyskupas Mečislovas Reinys, kuris buvo profesorius ir filosofijos daktaras, diplomatas ir politikas, sovietų valdžios suimtas ir išvežtas į Vladimiro kalėjimą, kur mirė 1953 metais? Arba kodėl ne vyskupas Vincentas Borisevičius, taip pat išsilavinęs dvasininkas, sušaudytas 1946 metais ir užkastas Tuskulėnuose? O juk Teofilius Matulionis nepasizymėjo mokslingumu – dėl lotynų kalbos trūkumo atestate neįstojo į Vilniaus kunigų seminariją ir anaip tol ne visiems jis tiko ir patiko, apskritai labai mažai žinių apie jį būta tiek sovietmečiu, tiek ir Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Kodėl?

Buvęs Lietuvos ambasadorius prie Šventojo Sosto filosofas Vytautas Ališauskas įvardija kelias tokio nežinomumo ir nepažinimo priežastis. Pirmiausia sovietmečiu tokia figūra kaip Matulionis, kalbėjęs lageryje, o ir sugrįžęs į Lietuvą aktyviai priešinęs valdžios veiksams drausti tikėjimo išpažinimo laisvę, buvo pavojingas režimui, todėl viešai jo vardas nebuvo minimas, jį stengtasi ištrinti iš atminties, kaip ir daugelį kitų dvasininkų. Bažnyčios žmonės apie jį žinojo, nors atvirai bendrauti buvo pavojinga. Juk net jo laidotuvių dieną valdžia uždraudė skambinti Kaišiadorių katedros varpais, leista sakyti tik vieną valdžios cenzūruotą pamokslą, apie jo mirtį jokia žiniasklaidos priemonė informacijos nepateikė, o laidotuvsė dalyvavo tik du vyskupai tremtiniai – Julijonas Steponavičius ir Vincentas Sladkevičius, 20 kunigų ir eiliniai tikintieji.

Be to, jau tada kilo įtarimų dėl staigios vyskupo mirties po kratos jo namuose ir kažkodėl kitos nei įprastai medicinos sesers pasirodymo jo namuose, kuri suleido jam injekciją. Filosofo manymu, šiandien su moraliniu tikrumu galima pasakyti, jog Teofilius Matulionis buvo nužudytas. Beje, tai savo sveikinimo žodyje Šv. Petro aikštėje susirinkusiems vidudienio maldos dalyviams pats popiežius Pranciškus patvirtino, sakydamas: „Šiandien, Vilniuje, Lietuvoje, palaimintuoju skelbiamas vyskupas Teofilius Matulionis, nužudytas iš neapykantos tikėjimui 1962 metais, kai buvo vos ne 90 metų amžiaus. Garbinkime Dievą už šio drąsaus tikėjimo ir žmogaus orumo gynėjo liudijimą. Pasveikinkime plojimu jį ir visą lietuvių tautą” (Vatikano radijo informacija). Šiandien simboliška tampa Teofiliaus Matulionio laidotuvių diena – rugpjūčio 23-oji. Tadien sovietų valdžios nutildyti varpai suskamba po 27 metų, skelbdami laisvės aušrą 1989 metais, Baltijos kelyje susijungus okupuotų valstybių žmonėms. Neatsitiktinai parinkta ir liturginio minėjimo data. Palaimintasis Teofilius Matulionis bus minimas birželio 1-ąją, Gedulo ir vilties dieną, kai 1941 m. sovietai pradėjo masinius gyventojų trėmimus į Sibirą.

Taigi Matulionio vardas viešai nebuvo dažnai tariamas sovietmečiu, nors pats jo likvidavimas parodo, kad jo įtaka Bažnyčiai Lietuvoje buvo labai didelė. Filosofo V. Ališausko manymu, Nepriklausomoje Lietuvoje prasidėjus vyskupų, nukentėjusių nuo sovietų represijų, beatifikacijos procesams, Teofilius Matulionis liko nuošalėje veikiausiai todėl, kad priklausė mažai vyskupijai, neturėjo kokių nors svarbių pareigų. Dar viena nežinomumo priežastis – iki šiol yra pernelyg menka komunikacijos patirtis Lietuvoje. Sekuliarios visuomenės dalis stebėjosi, kodėl Matulionis skelbiamas palaimintuoju, manydama, kad jis jau paskelbtas, mat supainiojo su palaimintuoju arkivyskupu Jurgiu Matulaičiu.

Tačiau nors lietuviams Teofilius Matulionis buvo menkai pažįstamas, jis buvo puikiai žinomas

Šventajam Sostui. Ypatingai dėl jo sielovados Rusijoje, dėl kurios buvo įkalintas Solovkuose kartu su kitais žinomais dvasininkais. Manoma, kad būtent Vatikanas inicijavo pasikeitimą kaliniais, norėdamas išlaisvinti Rusijoje įkalintus kunigus. 1934 m. praėjus metams po išlaisvinimo, įvyko popiežiaus Pijaus XI ir vyskupo Teofiliaus susitikimas, kuriame popiežius pavadino jį didvyriu. Vatikanas ieškojo galimybių Rusijoje išsaugoti Katalikų bažnyčią nuo sunaikinimo. T. Matulionio veiklos tyrinėtojo mons. Algirdo Jurevičiaus teigimu, 1929 metais įvykusi slapta Teofiliaus konsekracija vyskupu buvo vienas iš Vatikano bandymų sukurti Rusijoje pagrindinę hierarchiją. Jau tuomet Apaštalų Sostas buvo sužavėtas Teofiliaus pasiaukojimu savo ganomiesiems Rusijoje. O jau vėliau, sovietmečiu, jis buvo kviečiamas į II Vatikano Susirinkimą. Vytautas Ališauskas pažymi, kad jau vien todėl reikėjo jį pašalinti, nes sovietų specialiosios tarnybos bijojo, kad Susirinkimas nepasmerktų komunistinio ateizmo, o tai iš dalies jiems pavyko, įtikinant Rytų Europos šalių delegatus, esą nereikia aštrinti padėties.

Ar taps Teofilius Matulionis labiau pažįstamas Lietuvoje po beatifikacijos iškilmių?

Pirmasis lietuvis palaimintasis, arkivyskupas Jurgis Matulaitis, kurio paskelbimą palaimintuoju minime jau tris dešimtmečius, kaip bebūtų gaila, iki šiol nesulaukia didelio tikinčiųjų dėmesio, nors vienuoliai broliai marijonai ir seserys vargdiinės puoselėja šio, taip pat iškilaus dvasininko atminimą, pamaldumą, prašant užtarimo ar dėkojant už malones. Filosofas Vytautas Ališauskas tikisi proveržio tarp tikinčiųjų, pastebėdamas, jog Lietuvoje dar mažai išryškinama teologinė reikalo pusė, ką reiškia šventumas, šventųjų užtarimas ir šventųjų bendrystė, nors maldingumas šventiesiems nieka-

tuojų svarbus ir ateities perspektyvoje, atskleidžiant iki šiol nepateiktų faktų apie totalitarinių režimų patirtį, pasekmes visai valstybei, ne tik Katalikų Bažnyčiai.

Kita vertus, Teofilius Matulionis yra artimas daugeliui Lietuvos žmonių savo kankinyse Rusijos lageriuose ir kalėjimuose. Susipažinę su jo biografija daugelis atpažins joje savo gyvenimus, kentėjimus, savo kovas už laisvę, tikėjimo ir maldos jėgą. Tad yra vilties, kad žmonės kreipsis į palaimintąjį, prašydami ne tik užtarimo, bet ir malonės užgydyti patirtas žaizdas, melddami dovanos atleisti priešams, ką puikiai sugebėjo palaimintasis, kalėjime atjausdamas savo tardytoją dėl sunkaus naktinio darbo arba savo vyskupijoje ėmęs globoti nuo karo bėgančius rusų kareivius. Ko gero, tai buvo dar viena priežastis, kodėl į beatifikacijos šventę susirinko ir žmonės, kurie tolimi Bažnyčiai ir nepraktikuoja tikėjimo. Juos pasiekė žinia apie palaimintojo asmenybę. Būtent dėl asmenybės skleidžiamos šviesos ir sekuliarioji Lietuvos žiniasklaida kaip niekada daug vietos skyrė istoriniam įvykiui, kuriame norėjo dalyvauti tiesiogiai.

„Tikrieji mūšiai ir stebuklai vyksta žmogaus širdyje ir šiuo požiūriu Teofilius Matulionis yra šventasis dabarties žmogui: vienišam, supamam šaišių akivaizdybių, jog visais atvejais lengviau būtų numoti ranka ir pasiduoti. Tačiau T. Matulionio ištikimybė Žodžiui, dar gyvam esant ikona virtęs jo veidas sugėdina”, – pastebi publicistas Pranas Morkus. Jam yra tekę versti iš rusų kalbos Teofiliaus Matulionio laiškus artimiesiems iš Oršos kalėjimo, vėliau iš aršiausių imperijos priešus kalinusio Vladimiro Centralo. Nedaug tų laiškų, kelios dešimtys, nes kaliniui buvo leidžiami tik du laiškai per metus. Kai kurie jų panašūs į zeburus, nes cenzoriaus ranka užjuodindavo ištisus sakinius ar atseit pavojingus žodžius. Minimumas informatyvaus teksto: kada rašyta, kada gautas atsakymas, prašymas atsiųsti ir senesnių okupacinės spaudos numerių, kad nors ši-

taip ką nors sužinotų apie tėvynės kasdienybę. Patvirtinimas, kad gautas maisto siuntinys, kartais pažymint, kad jis nepažeistas. Jame – džiūvėsiai, truputis taukų ir džiovinti vaisiai, ir kiekviename lapelyje padėka siuntusiems, džiaugsmas, kad artimieji gyvena ten, kur gyvenę, kad neišvežti, nareštuoti. Ir malda už juos, ir pašymas, kad pasimelsių už jį patį.

Pranas Morkus tuose laiškuose pastebi netikėtą dalyką: žodyje Aukščiausias palikta didžioji raidė, kai tuo tarpu sovietinėje spaudoje būdavo taisoma ir rašoma iš mažosios. Vėlyvuoju sovietmečiu būta skandalo ir paš-

lintų iš darbo, kai žodį Dievas perspausdinant, „Dainavos krašto padavimus” paliko parašytą iš didžiosios raidės. Publicistas P. Morkus pasveikina Teofilijų Matulionį, trečiąją kartą sugrįžusį į Lietuvą: „Pirmą kartą jis grįžo 1933 metais, pasikeitus su Rusija karo belaisviais: lageriuose kalintus kunigus pakeitė į Lietuvą išgautus kominterno agentus. Antrašyk – 1956-aisiais, kai T. Matulionis sugrįžo į vėl pavergtą kraštą su uždarytomis ir išniekintomis bažnyčiomis, gudrauti išmokusiais kolchoziniais baudžiauninkais, su šėtoniškėmis ateistinės propagandos pasiutpolkėmis, galiausiai kipšelio iš KGB sukelta žūtimi. Trečiasis sugrįžimas – šventumo spindesys, ir dar kitaip pasikeitusią Lietuvą, kitokią, nei jis pažinojo, tačiau lygiai taip pat reikalingą jo užtarimo”.

Liepos 2 d. po iškilingų padėkos Mišių už palaimintuoju paskelbtą Teofilijų Matulionį Kaišiadorių katedroje sarkofagas su relikvijomis perkeliamas į nuošalią koplyčią. Nuo šiol Lietuvoje atsiras dar vienas piligrimų traukos centras – Kaišiadorys, kur tikintieji galės sudėti savo maldas, užtarimo prašymus ir padėkas, kreipdamiesi į dar vieną dangiškąjį globėją ir bičiulį – palaimintąjį Teofilijų, kuris ir toliau nesiliaus mokes tikėjimo, kokia brangi ir galinga yra laisvė, Dievo vaikų laisvė.

Parengė Jūratė Kuodytė

Beatifikacijos iškilmių fragmentas. Centre – arkivyskupas Gintaras Grušas

da Lietuvoje ir nebuvo itin stiprus lygnant su daugeliu kitų šalių.

Užtarimo teologija Lietuvoje nėra išplėtotą, todėl iki šiol neturime nei vienintelio Lietuvos šventojo karalaičio Kazimiero kulto, nei palaimintojo Jurgio Matulaičio. O juk šventieji krikščioniui gali būti ne tik sektini gyvenimo pavyzdžiai, bet ir gyvi Dievo artume esantys žmonės, su visa jų tikrove, visa patirtimi, su kuriais maldoje galima bendrauti. Sekuliarios žiniasklaidos plotmėje filosofas pasigenda platesnės analizės, pasaulietinio dėmens, kas apskritai buvo katalikiškas, krikščioniškas pagrindis, jo pasipriešinimas žiauriam režimui, kurio tikslas buvo išnaikinti religiją kaip tokią. Žinoma, yra keli moksliniai darbai, yra tyrinėtojų, kurie domisi šia tema, bet visuomenės sąmonėje šito nėra. „Atgimimo laikais ir Bažnyčia padarė klaidų, kažkiek leisdamą didžiutis savo darbais sovietmečiu, girdamasi, štai, mes kovojome už Lietuvos laisvę, tačiau nesiimdama tikro įvertinimo. Vienas pavyzdžių – neseniai išėjusi sociologinė studija, skirta ikisąjūdiniam laikams, kurioje Katalikų Bažnyčia faktiškai nefigūruoja. Net mokslininkai neužčiuopia to katalikiško sparno gyvenimo, kuris buvo bene vieningas ir nepriklausomas didelės dalies žmonių grupės gyvenimas”, – pažymi filosofas Vytautas Ališauskas. Tad šio kankinio paskelbimas palaimin-

Santaros-Šviesos desertai

Astrida Petraitytė

I Santaros-Šviesos suvažiavimą (06.23.25), jau ne pirmus metus rengiamą Molėtų rajone, Alantoje technologijos ir verslo mokykloje, vis nutaikant Joninių metą, vykau su bloknotėliu – ketindama konspektuoti ir „Draugo“ šeštadieninio priedo skaitytojams referuoti savo įspūdžius. Bet taip sėkmingai nutiko, kad jau įžanginės ceremonijos metu (garbiesiems svečiams – Valdui Adamkui, Algiui Micūnui, Leonido Donskio našlei Jolantai, Arūnui Sverdiolui ir jų talkininkams sodinant prie suvažiavimo būstinės – Alantos technologijos ir verslo mokyklos ažuoliukus) pastebėjau su fotoaparatu lakstantį „konkurentą“ – nuolatinį ir laikraščio „Draugas“, ir jo šeštadieninio priedo autorių Algį Vaškevičių.

Iš jo patyrusi, kad yra pažadėjęs „Draugui“ reportažą, pasijutau atleista nuo sunkiųjų priedermių – ir dėmesingo visų pranešimų konspektavimo, ir savo pozicijos formulavimo (juk ne visad linksiu tiek pavieniams pranešėjams, tiek kuriai nors organizacinei renginio pusei, tad galimybė nebūti tradicine priekabiautoja palengvino gyvenimą). Ir kolegai Vaškevičiui, ir pati sau pažadėjau: „Kultūrai“ rašysiu pagal šio priedo profilį – tik apie meninius Santaros (tai įprastas dvigubo pavadinimo trumpinys) renginius, taip sakant – intelektualinės puotos lengvuosius desertus.

Tradiciškai dvi pirmąsias pranešimų dienas užbaigia koks meno renginys (nors ir jie nebūna programos užbaiga – kieme rengiamos vėlyvo vakaro, gerokai į naktį pereinančio, diskotekos, o Joninės pažymimos netolies ant žolynėlio uždegtu laužu).

Taigi penktadienį įvyko, kaip suformulavo Santaros „motoriukas“ (bent pašaliečio akis taip regi) Darius Kuolys, Bradūnų šeimos vakaras. Kaip žinia, šiemet švenčiame poeto Kazio Bradūno šimtmetį, jau įvyko ne vienas jo pagerbimos renginys. Ir man pavyko Nacionalinėje Mažvydo bibliotekoje pažiūrėti Algimanto Kezio ir Arvydo Reneckio 1992 m. sukurtą dokumentinį filmą „Kazys Bradūnas“, kuriame pats poetas byloja apie savo gyvenimą, traukimąsi į Vakarus, ir paklausytį jį papildančius poeto dukters Elenos Bradūnaitės atsiminimus.

Giesmes gieda Elena Bradūnaitė-Aglinskienė ir jos dukra Vaiva.
Astridos Petraitytės nuotraukos

Centre – aktyvi santarietė poetė Eglė Juodvalkė

L. Šepkos ir A. Mončio kūrybinis dialogas.

Bet ir dars kart regėdamas tuos kadrus (rodyta sutrumpinta versija), esi pakrėtamas Bradūno asmenybės žavesio, šilumos, gyvybingumo. O Elena Bradūnaitė šįsyk prisiminė ne tik tėvus (minėdama jų pasišventimą lietuvybei, diegtą ir jiedviem su broliu, šiltą tarpusavio bendrystę, gebėjimą, persikėlus keliolikai paskutiniųjų gyvenimo metų į Vilnių, džiaugtis šiandienine Lietuva – juk daugelio tik apspjaudoma, su humoru pažvelgti į varganumą ir trūkumus), bet ir senelius, Bradūno tėvus, kuriems likimas lėmė gyvenimo saulėlydį sutiktoli nuo tėvynės. Gal liudydama visos Bradūnų giminės gebėjimą keblias situacijas spręsti atitraukus ir su humoru, ji pasidalijo: tėvo mama buvusi valdingesnė, savo vyrą (Jurgį) kartkartėmis paūdydavusi, o tas atsiversdavęs atsivežtąsias kantičkas ir imdavęs giedot „Šventas Jurgis mučelnykas“...

Bradūnaitė pati pagiedojo pora giesmių – ir viena, ir kartu su dukra Vaiva Aglinskaite. O ši jaunoji Bradūnų atžala, doktorantūros studijas gliaudanti New Yorke, ir buvo didžioji vakaro staigmena, sukėlusį visų susižavėjimą, gausius plojimus. Pirmiausia poeto anūkė nustebino „natūralia“ lietuvių kalba, be jokios nuorodos, kad ne Lietuvoje augta nuo mažų dienų. Širdis salo ir nuo jos autorinio pasirodymo – Vaiva dainavo, kanklėmis pritardama, dainomis paverstus Kazio Bradūno eilėraščius, ir jos skambėjo tarsi iš liaudiškųjų gelmių ištryškę skaidrūs šaltinėliai.

Bent sąlygiškai programos meninei daliai galima priskirti ir po Bradūnų valandos parodytą dokumentinę, bet šmaikštumo nestokojančią juostą apie Santaros-Šviesos gyvavimą per šes dešimtmečius (šiame suvažiavime minėtas jubiliejus – 1957 m. susijungė prieš dešimtmetį Vokietijoje, Tiubingene įsikūrusi studentų „Šviesa“ ir JAV 1954 m. liberalaus jaunimo suburta „Santara“; organizacija Santara-Šviesa veikė JAV – kol palaipsniui „persikėlė“ į jau nepriklausomą Lietuvą).

Tai aktyvios santarietės – lietuviškojoje šios organizacijos atkarpoje – Birutės Garbaravičienės ir televizijos režisieriaus Vaidoto Reivyčio, matyt, nemenko triušo pareikalavęs darbas. Ir smagu, ir graudu buvo regėti archyvinus kadrus – lietuviybės pagrindu susibūrusio jaunimo smagų pasibuvimą *Tabor Farmoje*; juk jauni čia ir Valdas Adamkus, ir Vytautas Kavolis, ir Algirdas Štromas (tiesa, jo griežtai kalbai iš tribūnos, kaip Lietuvos valstybė nemoka tvarkytis, mano galva, skirta neproporcingai daug dėmesio ir laiko), ir daugelis kitų, gal sulaukusių garbaus amžiaus, o gal jau seniai iškeiliavusių ten, kur keliauja liberaliąsias (regis, kartu su sekuliarumu) nuostatas deklaruojantys santariečiai. Filme mėginta Santaros-Šviesos istoriją perteikti įvairiais rakursais – ir chronologiniu, ir teminiais (pvz., gvildenta santariškoji tapatybė).

Nukelta į 8 psl.

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

➤ LR ambasadoje Washington, DC **iki liepos 24 d. veikia** Balzeko muziejaus parengta plakatų paroda „Views of the Native Land: Early 20th Century Lithuanian Americans Celebrate the Land, the Past, and Freedom“.

➤ Paroda **NO HOME TO GO TO** – pratęsta BALZEKO muziejuje iki gruodžio 31 d.

➤ Muziejuje veikia **GENEALOGINIŲ TYRIMŲ CENTRAS**

➤ Muziejuje veikia Anna Reich fotografijų paroda – „**NIEKAS MŪSŲ NEKLAUSĖ**“ apie lietuvius, kariavusius Afganistane.

➤ **KELIONĖ Į LIETUVĄ** – 2017 m. rugsėjo mėnesį

Aplankykite dovanų parduotuvę!

Švenčiame 50 metų sukaktį!

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

DANIELIUS MUŠINSKAS

NEBYLŪS
VANDENYS

NOVELĖ

efoto. It nuotraukos

Danielius Mušinskas (g. 1951) – rašytojas, novelistas. 1974 m. Vilniaus universitete baigė lietuvių kalbos ir literatūros studijas. Mokytojavu Tryškiuose, vėliau dirbo „Jaunimo gretų“ ir „Pergalės“ žurnaluose. Nuo 1994 m. – „Metų“ mėnraščio vyriausiasis redaktorius. 1996–2001 m. žurnalistų etikos inspektorius. Išleido novelių rinkinius „Kol išaušta rytas“ (1979), „Mėlynų dilgėlynų naktis“ (1982), „Šviesa virš Tausalo“ (1987), „Gyvenimas kaip alibi“ (1991). Už novelių rinkinį „Šviesa virš Tausalo“ 1988 m. autoriui paskirta Žemaitės literatūrinė premija. 2006 m. išleista rinktinė „Kalno saugotojas“, kurią literatūros kritikai išrinko geriausia 2006 metų prozos knyga Lietuvoje. D. Mušinsko novelių pasakojimas remiasi lyrine refleksija ir vidiniu vyksmu, dėmesys sutelkiamas į mažo žmogaus egzistencines problemas. Veikėjų patirtys fiksuoja individualios būties savitumą, tuo pat metu atveriamas visiems bendras egzistencinis klausimas, ką reiškia būti žmogumi „pasaulyje be paslapčių“. Rašytojas sukūrė savitą lakoniškos refleksyvos novelės modelį, paremtą vidiniu vyksmu ir poetišką kaip eilėraštis proza.

Žingsniai buvo lėti ir ramūs; tokiais žingsniais vaikščioti tik pajūriu, saulei leidžiantis, kai žvelgi į veidrodinį vandenį ir nieko nematai; bet suprasti įstengi – tokie žingsniai ir čia galimi, jais matuojai keliuką nuo slenksčio iki didžiojo tvenkinio, paskui iki ažuolo, o iš tikrųjų matuojai gyvenimą. Tik kažin ar savo? Galbūt savo jau ir nenorėtum išmatuoti? Ir ta ramybė – tariamas pabėgimas nuo visų, norėjimas susitaikyti su savim ir žengti kitokius žingsnius? Ir galbūt juos žengsi, juk taip nedaug tereikia – tik žengti...

Senasis Augustas pamatys ir supras – panelei kažkas negerai, ji ieško vienatvės. Jis bus teisus, nes tie lėti žingsniai tą ir sako; paskui prisimins ir žodžius – vieniša kaip sapnas. Dabar negalvoji apie tai, dabar tokie žodžiai būtų neteisybė, melas. Ir švysteli akmenuką į maurais apėjusį tvenkinį – žaluma sujuda ir vėl užsiveria; taip užsimerkia akys miegui, o galbūt sapnui. Didysis tvenkinys ramus, kaip ir tinka didžiajam; Augustas irgi artinasi ton pusėn, jo rankoj irgi akmenukas. Milda, taria jis, ar tau čia nėra ramu ir liūdna?

Vakarienei jis atneša ant stalo ąsotį pieno, peilį ir prapjautą duonos kepalą; vėl išeina į prieangį ir ilgai ten krapštos, o paskui žengia per kambarį su lėkštele medaus; norėčiau, kad jis būtų mano vyras, aš visada pirma atsigulčiau į lovą ir laukčiau jo, ir jis visada artėtų į mane, kaip dabar su tuo medum; Milda juto, jog lėtas raudonas saulėlydis liejasi ant jos veido, ant rankų, ji pažvelgė pro langą – lygi, bežadė žaluma iki pat vieškelio. Medaus saldumas tvilkė burną; ji juto, jog Augusto akys liečia jos plaukus, nubėga kakta, lūpomis, sustoja ant kaklo; jis būtų pats geriausias mano vyras, ji mylėdama galėtų viską užmiršti.

Paskui pagalvojo: jeigu taip atsitiktų, ar turėtų teisę džiaugtis? Ji prisiminė visas savo pergales ir suprato, kokios jos buvo lengvos. Tik dabar pirmą kartą dingtelėjo, kad joms kažko trūko. Jos tebuvo tik santykinės pergalės palyginti su kažkokia viena, tikra, kurios dabar trūko ir dėl kurios buvo viskam pasiryžusi. Pasirėmusi delnu galvą, ji žiūrėjo Augustui į akis ir tarsi rašė į jas. Tačiau ką rašė, tebebuvo paslaptis, kurią norėjo nudrėksti it koki sunkų, slegiantį drabužį.

žiūrėti į gyvenimą iš šalies negu iš tikrųjų gyventi, turbūt kaip ir dauguma, bet šito per maža, kad pateisintum save. Augustas ištisė per stalą ranką ir palietė jos plaukus. Tai galas, pasakė sau.

Plaukai buvo juodi, papurę, pirštai juto jų minkštumą, ir Augustui atrodė, jog liečia švelnias pelkių samanas; pirštai nuslydo skruostu, ir jis ištare: Milda. Pajuto, jog nebegalvoja apie ją kaip apie Mildą, priešais buvo moteris, kurios jis nepažįsta; bet lūpos tarė: Milda. Suprato, jog tas vardas nieko nebereiškia, liko tik gražus garsų skambėjimas, o ranka liečia moterį, kuri neturi vardo, kuri niekada jo neturės. Jam buvo gaila savęs, kad yra toks neryžtingas ir švelnus; savo švelnumą jis visada laikė visų savo pralaimėjimų priežastimi, bet slapčia džiaugėsi, jog dar neišnyko tas vaikiškas, graudus švelnumas. Atsigulęs lovon, jis žiūrėdavo į sieną ir jausdavo, kaip akyse tvenkiasi ašaros: tai jis vadino nesveiku gailėsčiu sau ir stengdavosi kuo greičiau užmigti dar nenusigrėžęs į sieną. Dabar pajuto, jog mato priešais save tą sieną ir kaip kažkas gomuriu kyla aukštyn; tai galas, vėl pasakė sau.

Milda nuėmė nuo skruosto Augusto ranką ir sušpaudė jo kietus storus pirštus; ji nežiūrėjo į juos, tik juto, kaip juose tvinkčioja kraujas, ir nusišypsojo Augustui. Vis dėlto jis nesiryzė, – persmelkė mintis, bet jau kitą akimirką ji suvokė, kad Augustas teisus; jis pralaimėjo kaip ir aš, kartojo sau Milda, jis nepajėgė laimėti tokios mažos ir galbūt netikros pergalės. Jis teisus, – pagalvojo ji ir lengvai atsidususi pabučiavo Augustui ranką.

Mūsų šaltumas kaip nuodas, – šmėstelėjo Augustui, bet gerai, kad nereikia žodžių; ji būtų galėjusi būti mano moteris, nes jai nereikia žodžių, o aš visada jų bijojau. Tačiau man niekada nebuvo reikalinga paguoda, kurią gali suteikti paguodos trokštantis. Man buvo reikalinga jėga, kuri įveiktų, o gal ir visai sunaikintų mane patį, bet tokios jėgos nepatyrčiau, net moteris buvo bejėgės, pagalvojo šypeldamas Augustas.

Jis atsistojo ir nunešė į prieangį ąsotį ir duoną, atsigrėžęs nužvelgė sėdinčią prie stalo Mildą ir galutinai suprato, jog viskas baigta. Nesidžiaugė, bet ir nejautė jokio apmaudo; prisiminė, kaip šiandienė mėtė į didįjį tvenkinį akmenukus – tada buvo vidurdienis, ir jis nežinojo, ar įveiks save. Dabar suprato, kad šįsyk įveikė save lengviau negu kitais kartais; gyvenimas traukiasi lyg riešutas kevale – vieną dieną perkasi tą kevalą, bet jis jau bus tuščias. Žvelgdamas į sėdinčią bežadę moterį, jis prisiminė šį rytą išsprūdusius žodžius: tu vieniša kaip sapnas. Milda neišsigando tų žodžių, bet Augustas matė, kaip jie susigėrė į ją, įsmigo jos sielon. Dabar tuos netikėtai išsprūdusius žodžius prisiminė ir tarsi regėjo juos prieš save: susigūžusią į kamuoliuką moterį, užmerktom akim, miegančią; jos lygaus alsavimo nesutrikdo net sapnas, bet jis jau yra, jis dirba savo darbą, jis veržiasi iš tos moters ir niekada nepajėgs išsiveržti. Sapnuojantis žmogus pats vienišiausias, jam niekas negali padėti, – pagalvojo Augustas, bet dabar nežinojo, kodėl rytą tuos žodžius ištare Mildai. Jis nenorėjo jos išgąsdinti ir apsidžiaugė, kad ji neišsigando.

Milda irgi atsistojo ir priėjo prie lango – saulėlydis jau buvo užgesęs, ir juostantis nakčiai dangus atrodė lyg šilkinis gaubtas. Akimirksnį ji pajuto gailėstį sau, kad ryžosi čia atvažiuoti, bet įveikė tą gailėstį mintimi, jog atvedė ją čia dar vieno, paskutinio pralaimėjimo troškulys. Santykinės pergalės galų gale atneša tikrus pralaimėjimus, dingtelėjo Mildai, ir ji prisiminė, kad kitados po tokios minties būtų garsiai nusijuokusi, bet dabar nesiryzė. Ji pakėlė ranką ir braukė pirštu per stiklą, braukė tiesias linijas ir mažus apskritimus, tačiau jų nematė – akys bėgo kitur, jose spindėjo niekada nerodomas, neišverkiama ašaros. Tai nėra galas, pasakė ji sau, negali būti.

Dangus jau juodavo nuo krašto iki krašto, tačiau Augustas ir Milda kažkodėl nuėjo prie didžiojo tvenkinio ir klausėsi, kaip minkštai supliaukši maurais užtrauktas vanduo, kai į jį nukrenta nedidelis akmenukas. Jie mėtė tuos akmenukus ir, rodės, šitaip kalbino tą visų užmirštą, nebylų vandenį. Ir galbūt iš tikrųjų jie kažką kalbino, ir galbūt iš tikrųjų jiems kažkas kalbėjo – niekam nereikalingus, nebylius žodžius.

□

Iš Unės Babickaitės-Graičiūnienės prisiminimų

Unė Babickaitė-Graičiūnienė apie 1959 m. Lietuvoje.

KEM nuotr.

Tęsinys. Pradžia 2017 m. liepos 1 d. „Kultūroje“

Pilietybės dokumentai

Kelintą kartą dėdė Andrius sako: „Eik pasiimti savo pilietybės dokumentų. Po dvejų metų juos gauna kiekvienas, atvykęs į šį kraštą, ir tada nebevadina jo „grinorium“.

– Ar būtinai turiu pasiimti?

– Ne, nebūtinai. Šioje šalyje prievartos nėra. Bet tau įdomu bus iš arčiau pamatyti Amerikos valdžios aparatą.

Atvykusi į City Hall (miesto rotušę), nustebau, radusi didžiulę salę, pilną pilniausią vienų vyrų, sėdinčių eilėmis kaip teatre. Oras buvo tvankus. Visi sėdėjo vienmarškiniai, švarkus pasikabinę ant kėdžių atlošų, atsisegioję marškinų apykakles ir iki alkūnių atsiraite rankoves. Jų veidai rasojo prakaitu. Pasijutau taip nejaukiai, lyg būčiau netikėtai pakliuvusi į vyrų pirties prieangį.

Susigėdusi sėstelėjau čia pat prie durų. Vyrų pat, atrodo, ne mažiau nustebę mano atsiradimu tarp jų, atsisukinėjo, šnibždėjosi ir vėl spoksojo į mane.

Pradžioj salės ant pakylės už ilgo stalo, apkrauto didelėmis knygomis, sėdėjo daug valdininkų. Beviltiška buvo tikėtis tą dieną gauti tuos dokumentus, bet nusprendžiau valandėlę pasėdėti, pasiklausti. Staiga pasigirsta:

– Oh miss! – iš už stalo atsistojęs šaukia mane vienas valdininkų.

– I?! – labai nustebusi atsiliepiu.

– Yes, you. Ateikite čia, prašom.

– Vaje, vaje... – nukaitau aš, šitaip netikėtai išskirta, pagerbta. – Tik pamanykite, kokia šalis Amerika! – galvojau eidama, – kaip subtiliai ji moka pagerbti moteris. Net darbo metu nėra joms eilės. Jos niekur nestovi, jos niekur nelaukia. Visur visada ladies first (pirma ponios). Gražu gyventi džentelmenų šalyje!

Priėjau ir užlipau ant pakylės. Valdininkas nusišypsojo, o mane vėl nuplieskė raudonis, – šypsena taip netiko jo veidui ir salės rimtumui.

– You, miss, atėjote išsiimti naturalization papers (natūralizacijos dokumentų)?

– Jūsų vardas?

– Kada atvykote į mūsų šalį? Koku laivu?

– Lithuania?! – skiemėnimis kartoja valdininkas.

– Tokios šalies nėra.

– Tokia šalis yra.

– Kaip ji anksčiau vadinosi?

– Visada ji vadinosi Lithuania.

Pauzė.

– Koks didžiausias jūsų šalies miestas?

– Kaunas.

– ?! – nepajėgė ištarti valdininkas. Kiti valdininkai pakėlė galvas nuo savo popierių.

– O kaip anksčiau tas miestas vadinosi? – Aš dvejojau, bet reikėjo atsakyti.

– Anksčiau, kai mano tėvynė buvo pavergta, ją vadino „Kowno“, – pašaipiai ištariau rusišką žodį.

– Oh, Kowno – Russia! – nudžiugo valdininkas.

– No, Kaunas – Lithuania.

– Betgi aš sakau jums, kad tokios šalies nėra, – spyrsi valdininkas.

– O aš atvykau iš tos šalies su pirmąja diplomatine misija.

– Salėje sėdintieji ir visi valdininkai, nu stoję dirbti, klausėsi mudviejų ginčo.

– Kaip jūs mane matote čia stovinčią, taip tikrai yra tokia šalis – Lithuania.

„Mano“ valdininkas jau spėjo atsiversti kelias žemėlapių knygas, visur pieštuku pabrėždamas rodė man parašytą Kowno – Russia.

– Mano šalis laisva jau penkeri metai. Jūsų žemėlapiai pasenę, – sakau. – Atsiklauskite jūsų prezidento ir ištaisykite juos.

Valdininkai lyg susitarę visi nusišypsojo ir vėl įniko dirbti.

Mano valdininkas rašė į kelis lapus iš karto, vis šypsodamasis, protarpiais purtydamas galvą.

– Pasirašykite čia, miss, ir čia, miss, ir dar čia, miss.

Antrąjį popierių pasirašydama norėjau paskaityti, ant ko čia pasirašau, bet valdininkas nedavė atsikvėpti. Jis vis šypsojos ir nardė tarp stalų, piupitru labai gerai nusiteikęs.

– Prieikite čionai, please, miss. Padėkite kairę ranką ant šitos šv. Biblijos, miss, dešinę pakelkite į viršų, miss, ir kartokite paskui mane žodžius, miss.

– Ar turėsiu prisiekti?

– Yes, miss.

– Tai aš noriu iš anksto žinoti priesaikos tekstą. Būkite malonus perskaityti man.

– All right, – truputį patylėjęs nenorom sutiko valdininkas, išjungė iš savo veido šypsena ir greitakalbe ėmė skaityti šurpius priesaikos žodžius:

– I call God to witness, – šaukiuosi Dievą liudininku, kad atsižadau savo šalies Lietuvos... Jei mano buvusi šalis stos į karą su Amerika, aš kariausiu Amerikos pusėje...

– Negaliu prisiekti, – sujaudinta iki gilumos širdies, pasakiau.

dies, pasakiau.

– Kodėl gi ne?!

– beveik sušuko nustebęs valdininkas.

– Negaliu sakyti tokių šventvagišių žodžių. Aš

neatsižadėsiu savo tėvynės Lietuvos, ir jei mano šalis kariaus su Jūsų šalimi, aš ne Amerikos pusėje kariausiu, – pristigdama kvapo drebančiu balsu kalbėjau.

Labai labai suglumo valdininkas; atrodė, net išsigando ir bėgte nubėgo prie kitame stalo gale sėdinčio rūstaus veido valdininko, matyt, savo viršininko.

Salėje įsiviešpatavo grėsminga tylą. Kietas nejudantis viršininko žvilgsnis smigo kiaurai manęs. Neišlaikiusi jo, nusukau savo veidą šalin, atvira burna vos gaudydama orą.

Plastiškai, kaip šokėjas, atsuoliavo vėl šypsodamasis valdininkas ir koketiškai prašneko:

– Miss, we want you to be our citizen (pane, mes norime, kad būtumėte mūsų pilietė). Padėkite

tik šią mažytį savo pirščuką ant pat šv. Biblijos krašto, o dešinę tik vos truputėlį pakelkite. Ir galite ne visus žodžius kartoti. Čiagi viskas tik pro forma.

Jis švelniai paėmė mano kairę ranką ir prispaudė mano mažąjį pirštą prie Biblijos krašto. O aš švelniai, bet ryžtingai išlaisvinau savo pirštą iš Amerikos valdininko rankos.

– Aš negaliu prisiekti.

– Ašaros riedėjo mano skruostais, bet žodžius tariu aiškiai ir ramiai. – Mano šalis yra brangi mano širdžiai. Aš jos neišsižadėsiu.

Mano žodžiai nuaidėjo kapų tyloje. Bėgti, bėgti iš šitos kraupios vietos! Va, tas rūstaveidis, kietažvilgsnis, visą laiką mane nebyliai stebėjęs, atsistoja iš už stalo ir, nenuleisdamas nuo manęs akių, suspaudęs lūpas, tarytum grieždamas dantimis, artinasi prie manęs.

Aš įžeidžiau Ameriką! Nejaugi jis man ką darys?! Deportuos mane stačiai iš salės, neleidamas

net atsisveikinti su Vytautu?! – Man rodės, aš pražilsiu, kol jis prieis prie manęs. Rodėsi, sugers mane visą savo įsmeigtu veriančiu žvilgsniu.

– I respect you, miss! Give me your hand (Gerbiu jus, panele! Duokite man savo ranką). – Suėmė mano ranką savo abiem rankom ir švelniai paspaudė. Kreipdamasis į valdininkus pasakė:

– All of you (visi jūs) paspauskite jai ranką. Penkiolika metų aš čia sėdžiu. Tūkstančius įpilietai. Tūkstančiai prisiekė. Nė vieno nebuvo, kuris būtų atsisakęs prisiekti. Ei jūs, ten sėdintieji! Jūs visi netrukus dėsitate savo letenas (dirty hands) ant šv. Biblijos, kelsite savo dešinę. Šauksite Dievą liudininku ir iškilingai atsižadėsite savo tėvynės dėl – Amerikos dolerio. O štai jauna mergaitė atsisako prisiekti, atsisako Amerikos dėl savo Tėvynės, kurios nė žemėlapyje nėra!!!

– You are free, miss (jūs laisva, panele), – tarė jis, vėl švelniai spausdamas mano ranką. – O jūs atsisostokite, kai ji eis iš salės. Stand up (stokitės)! – sušuko jis įsakm, niekinamu balsu.

Salėje visi triukšmingai pakilo. Nors man vis norėjosi bėgti, bet, suvokusi momento iškilingumą, oriai nulipau nuo pakylės, oriaiėjau plačiu salės taku, o iš abiejų pusių lyg garbės sargyba rimtais veidais stovėjo vyrai. □

Iš knygos „Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Atsiminimai, dienoraštis, laiškai“. – Scena, Vilnius, 2001.

Unė Babickaitė- Graičiūnienė Čikagoje, 1920 m.

Erdvės refleksijos Petro Babicko kelionių apybraižoje „Brazilija“

Deimantė Žukauskienė

Šiandien lietuvių literatūroje turime nemažai literatūrinių kelionių apybraižų. Tai Vaižganto kelionės po Ameriką bei Pietų ir Vakarų Europą, Pulgio Andriūšo nutrūktgalviškos klajonės po Šiaurės Afriką, Antano Vaičiulaičio bei Antano Vienuolio „hedonistinės kelionės“, ¹ Jurgio Savickio diplomatinės kelionės, Jurgos Ivanauskaitės piligriminės kelionės į Tibetą ir daugelis kitų. Tačiau ne mažiau įdomios ir Petro Babicko kelionės. Tik gal kiek mažiau pastebėtos literatūros tyrinėtojų.

Šis tarpukario rašytojas išgarsėjo ne tiek savo poezija ar proza, kiek kelionėmis: „buvo apkeliavęs Europą, Aziją, lankęsis Afrikoje, Amerikoje“. ² Petras Babickas – pirmasis rašytojas, tiek daug vietos skyres tolimajai Brazilijai. Kelionių apybraiža išleista 1951 m. Iki tol turėjome keletą knygelių: Antano Bendoriaus „Brazilija“ (1935), Juozo Balčiaus „Kur ir kas ta Brazilija, į kurią taip daug keliauja mūsų brolių“ (1930). Šiek tiek žinių apie šalį buvo galima rasti spaudoje arba užsienio kelionių knygose, mokykliniuose vadovėliuose. Vadovėliuose šaliai buvo skiriamas skyrelis arba paminimi bendri faktai. Šiame kontekste išsiskyrė P. Babicko apybraiža „Brazilija“. Knygoje daug vietos ne tik peizažui, žmonių fiksavimui, aprašymui, tačiau ir komunikavimui, kultūriniam paribiams. Dar keletas knygų pasirodė po apybraižos išleidimo. Galima paminėti kelias: Tado Ivanausko „Trys mėnesiai Brazilijoje“ (1960), Antano Zoko „Nuo Dubysos iki La Platos“ (1972), Algirdo Gustačio „Velnio sala, Amazonės upė ir Brazilija“ (1996).

Apskritai kitoms Petro Babicko kelionių knygoms skirta daugiau dėmesio, o apie šią rasti informacijos nėra lengva. Tai daugiau pavieniai paminėjimai išeiviškoje spaudoje, enciklopedijose. Turėjo būti išleista ir antroji dalis „Brazilijos vaizdai“ bei knyga apie Pietų Ameriką „Trys pasauliai“, tačiau knygos taip ir neišleistos. Kalbant apie kelionių apybraižą „Brazilija“, svarbu suprasti šios kelionės ypatingumą. Tai nėra piligriminė, „vertybių perkainojimo“, darbo reikalų ar turistinė kelionė. Nors, pasak Imeldos Vedrickaitės, „tremtiniai-išėiviai supanašėja su pilgrimais, kurie išeina už visuomenės struktūroje nusistovėjusių vaidmenų, bent laikinai. Tuomet keliaujama ypatingu režimu, sustiprėja romantinis išipareigojimas tėvynainiams fiksuoti netekties traumą ir projektuoti naujas organizuotumo formas“. ³ Antrojo pasaulinio karo situacija lėmė, jog daug lietuvių buvo priversti pasitraukti iš savo tėvynės ir persikelti į svetimas žemes. Todėl ši kelionė – kaip tikslingas veiksmas, vienintelė išsigelbėjimo nuo tremties galimybė. Kelionės išpūdziai perteikti iš laiko ir vietos perspektyvos. Tai padeda rekonstruoti tam tikrus praeities momentus, atskleisti keliaujančiojo būsenas. Apybraižos tematinė gija, nors ir visai išryškinta – pasitraukimas, gimtinės praradimas.

Kelionių apybraižoje „Brazilija“ gamtos vaizdai, sutikti žmonės, aprašyti detalai ir topografiškai tiksliai. Tiksliai „suregistruotos“ gatvės, miestų kvartalai, kaimų, gyvūnų, augalų pavadinimai, aplankyti lietuvių bei vietinių gyventojų vardai ir pavardės. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad kiek fragmentiška pasakojime galime įžvelgti visą struktūrą – Brazilijos žemėlapi. Tokius žemėlapių suerdvinimus Petras Babickas mėgsta, prisiminus ankstesnes jo apybraižų knygas, skirtas kelionėms po Europą bei Kuršių neriją. Žemėlapis yra pateiktas ir knygos antraštiniame viršelyje. Petras Babickas skaitytojui siūlo vykti literatūriniu maršrutu Rio de Žaneiras – San Paulas – Parana – Mato Grosas – Mino Žeraissas – Rio de Žaneiras. Žinoma, tokia schema mes galime pažymėti punktyru. Atidžiau pažvelgus į žemėlapi matome, kad Petro Babicko kelionės maršrutas panašus į tam tikrą rato

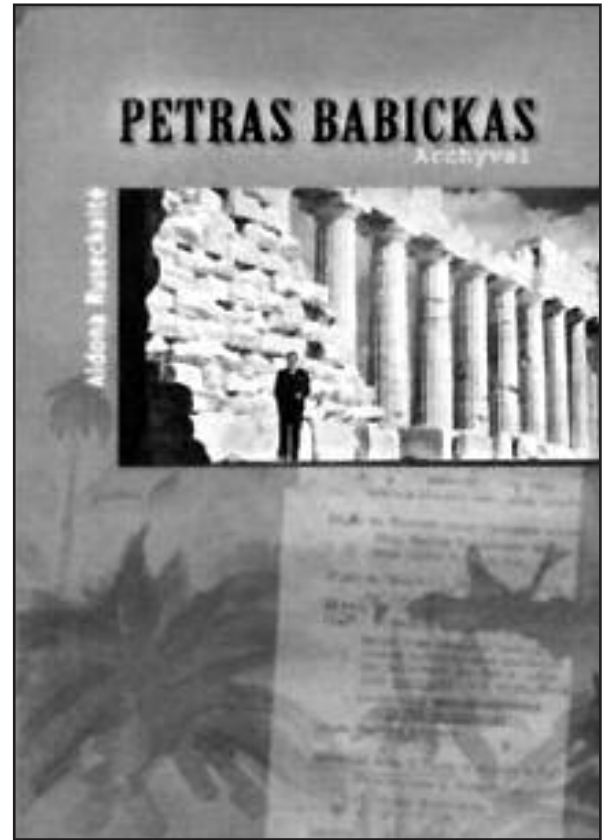
Petras Babickas Kauno radiofone

(apskritimo) sistemą. Magiškas ratas kelia mistinį išpūdį. Ši sistema tarsi įrėmina laiką, kuris nėra apibrėžtas, ir erdvę, kuri yra konkreti – Brazilija.

Geometrinis erdvės suvokimas: dėmesio centre atsideria centro vertikalės ir paribio horizontalės, literatūros vaizdo erdvės kinta nuo rato sistemos (kelionės) iki tiesės (kelio).

Iš dalies galima kalbėti apie literatūrinį turizmą, apie kurį rašo literatūrologas Vigmantas Butkus. ⁴ Toks rašymas tarsi iš naujo kuria Brazilijos žemėlapi (nuo civilizuotos iki laukinės šalies), konceptualizuoja vietos suvokimą ir kintamumą. Turistinė Petro Babicko kelionė virsta egzistencine: bandoma atrasti, kurti save naujoje erdvėje, kurti save per kitą. Apybraižoje pabrėžiamas nuolatinis kelio, keliavimo, pažinimo motyvas. Toliausiai nuo centro (Rio de Žaneiro) Babickas nuvyksta į Mato Grosos valstiją. Pradėjęs savo kelionę nuo Rio de Žaneiro uosto, keliautojas atsiranda civilizacijos pakraštyje, Naque mieste, čia jo kelionė baigiasi. Apybraižos pabaigoje keliautojas vėl klaidžioja po kūrinių pradžioje aprašytas Rio de Žaneiro gatves. Taip sukuriamas begalinės, nesibaigiančios, Brazilijos erdvės pojūtis. Brazilijos įvietinimas tekstu išreikštas kultūriniu ir individualiu santykiu su šia vieta. Brazilijos įdomumo aspektai, išskylantys apybraižoje, įvairūs: kultūriniai, turistiniai ir kiek istoriniai.

Apybraižai labai aktualios Vigmanto Butkaus straipsnio pastabos: „Laikyčiausi nuostatos, kad su literatūros topografija tam tikra dalimi neišven-

Maironio lietuvių literatūros muziejaus išleisti Petro Babicko archyvai

giamai dar integruotinos ir kraštovaizdžio poetika (kraštovaizdžio mito/lingvopoetika), ir „zamiatiniskai“ suvokiama geopolitika, ir literatūros geopolitika, ir topografinė literatūros recepcija, ir vadinamasis literatūrinis-kultūrinis mapping („žemėlapių braižymas“). ⁵

Apybraižoje „Brazilija“ kraštas ištekinamas per santykį su kultūra, gamta, per dialogą su kitu. Komunikuojant su vietinių žmonių, perduodama autentiška patirtis. P. Babicko kelionė – vidinė ir išorinė, nes keliaujant susipažįstama ne tik su nauja aplinka, bet ir su savimi. Išskiriamos dvi egzotiškojo krašto vietos: centras ir paribys. Centras šaržuojamas, stereotipizuojamas, keliautojas jaučiasi kaip turistas. Paribio zona atsiskleidžia kaip labai savita kultūrinė erdvė, reiškinys, kurioje išlaikomas žmogaus tapatumas bei prigimtis, kuriamas dinamiškas beribės Brazilijos vaizdas. □

1. Imelda Vedrickaitė, Kelionė, *Keliautojas. Literatūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, 128.

2. Aurelija Mykoliaitytė, „Literatūrinis Kuršių nerijos kraštovaizdis: P. Babicko Gintaro krantas“, *Lituanistica*, 2011, Nr. 2(84), p. 166.

3. Imelda Vedrickaitė, *Kelionė. Keliautojas*. Literatūra, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, 27.

4. Vigmantas Butkus, „Literatūros topografija: (poli)metodologinės trajektorijos (Teoriniai apmatai topografinės tapatybės ir topografinės vaizduotės studijoms lietuvių literatūroje)“, *Colloquia*, 2008, nr. 21. p. 7.

5. Ten pat, 16.

Petro Babicko kolekcija Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

L. Misiūno nuotr.

Kultūros kronika

Liepos 12–15 d. Lenkijos kalnų miestelyje netoli Krokuvos vykstančiame tarptautiniame vaikų literatūros festivalyje „Rabka festival“ dalyvaus ir dvi iliustruotojos iš Lietuvos. Sigutė Chlebinskaitė ir Kristina Norvilaitė ne tik pristatys savo kūrybą, bet ir susitiks su vaikų literatūros skaitytojais, ves kūrybines dirbtuves ir susitiks su sergančiais vaikais Rabkos ir Krokuvos ligoninėse, kur praves edukacinius užsiėmimus ne tik sunkiomis ligomis sergantiems vaikučiams, bet ir jų globėjams. Tarptautinis vaikų literatūros festivalis atrado lietuvių literatūros ir iliustracijos kūrėjus iš Lietuvos po 2015 m. Krokuvoje įvykusio „Lietuvos kultūros sezono“. Susidomėjamą lietuvių literatūra bei lietuvių iliustruotojais skatina ir lenkiškai pasirodžiusios bei didžiulio populiarumo sulaukusios Kęstučio Kasparavičiaus knygos „Mažoji žiema“, „Sodininkas Florencijus“, „Kiškis Morkus didysis“ ir netrukus pasirodysiantis „Dingęs paveikslas“.

Birželio 28 d. Varšuvoje viešėjo lietuvių rašytoja ir poetė Birutė Jonuškaitė. Drauge su Lazienkų parko muziejumi ir Kultūros fondu „Akcent“ organizuojamame literatūros vakare lietuvių rašytojos, gimusios Lenkijoje ir gyvenančios bei kuriančios Lietuvoje, kūrybą lenkų skaitytojams pristatė lenkų literatūros kritikas, vienas iš Liubline leidžiamo literatūros ir meno žurnalo „Akcent“ redaktorių Lukaszas Janickis. Ištraukas iš Birutės Jonuškaitės kūrinių skaitė žymi lenkų aktorė Danuta Steńka, o susitikimą su lietuvių rašytoja vedė žurnalo „Akcent“ vyriausiasis redaktorius Bogusławas Wróblewski.

Birželio 22 d. Urbanistinio šokio teatras „Low Air“, atstovaujamas šių metų „Aukšinių scenos kryžių“ laureatų choreografų ir šokėjų Airidos Gudaitės ir Lauryno Žakevičiaus, pasirodė dvejose pagrindinėse Izraelio šokio scenose. Duetas parodė spektaklį „Feel Link“ Jeruzalės „Machom Shalem“ šokio namams priklausančioje „Karnaf“ šokio scenoje. Spektaklis rodytas specialiai Lietuvai skirto šiuolaikinio šokio vakaro metu. Birželio 24 d. „Low Air“ šoko sausakimšame legendinio Suzanne Dellal šokio teatre Tel Avive.

Santaros-Šviesos desertai

Atkelta iš 4 psl.

Ne iki galo struktūruoto kratinio išpūdis liko, bet ne jis žiūrint dominuoja, o – pažinimo ir atpažinimo džiaugsmas. Istorinei atminčiai (nors dalinio mūsų istorijos segmento) tai svarbus liudijimas.

Kitą, šeštadienio, vakarą mes taip pat buvome įtraukti į du turiningus meno renginius. Kaip jau apibendrinamas suvažiavimą pažymėjo Darius Kuolys: bendradarbiavimas su Alantos dvaru (muziejumi ir galerija) tampa tradicija. Renginys buvo įvardytas: „Parodos Aukštaičių ir žemaičių sąjunga – Lionginas Šepka ir Antanas Mončys: skulptūros, piešiniai, video-filmų uždarymas“, bet juk ne uždarymo nuotaikos mums rūpėjo – patyrėme dviejų menininkų dialogo, tiesa, iš šalies inspiruoto, kibirkštis.

Betarpiskus meno kūrinių išpūdžius dar praturtino ir planuoti, ir ekspromtiniai pačių suvažiavimo dalyvių liudijimai, prisiminimai, pagarbiamai emociingi vertinimai. Pirmiausia Vaidotas Žukas (jo, dovanojusio gausią savo kūrinių kolekciją, vardu pavadinta Alantos dvaro galerija) aptarė pačią parodos koncepciją – sugretinti du, viens kito nepažiną menininkai, tarsi visiškai skirtingi – medžio drožėjas Šepka atstovauja liaudies menininkų cechui, Mončys – Paryžiaus nušlifuotiems modernizmo atstovams; bet kartu viens kitą papildantys, susišaukiantys – temomis, idėjomis, o ir nepriklausoma laikyseną, tvirtai remiantis į gimtąją žemę (paryžietis Mončys vadino save žemaičiu). Parodos eksponatai skolinti ir iš įvairių institucijų (pvz., Rokiškio krašto muziejaus), ir iš privačių kolekcininkų.

Išties buvo smagu paklausti savuosius Mončio kūrinius čia eksponuojančių Karolinos ir Arūno Paliulių. Paryžiuje gimusi ir ilgą laiką gyvenusi Karolina Masiulytė- Paliulienė kartu su vyru, JAV lietuviu, sugrįžusi Lietuvon po Nepriklausomybės paskelbimo, prisiminė ir vaikystėje vis girdėtą Mončio pavardę (suaugusieji kiek nepatikliai vertinę: jis „modernus“), ir bičiulystę su skulptoriaus sūnumi Kristupu – jiedu abu vaidino spektaklyje „Aušros vartai“, pašlovinančiame sovietmečio disidentę Nijolę Sadūnaite...

Paliulis taip pat pasidalijo bendrystės su Antanu Mončiumi epizodais: štai ir daugelis didesnių ar mažesnių jo kūrinių įsigyti taip „tarp kitko“ skulptoriui užsiminus: nuomai už butą šį mėnesį trūksta... Prisiminimų epizodais iš bendrystės lankantis Paryžiuje, susitinkant su Mončiumi, pasidalijo ir daugiau santariečių. O ekspozicija – dviejų menininkų dialogas – išties kirbino ir mintį, ir jausmus: štai neįmantri Šepkos drožyba, liaudišku sentimentalumu dvelkiantys paukštukai ir pan., o štai kone „filosofines koncepcijas“ koduojančios Mončio medinės abstrakcijos ar – kaip lengvabūdiškas *pašposavimas* – moliniai paukštukai-švilpynės... Tiesa, smagus ir gyvas parodos aptarimas nepaliko laiko videofilmų peržiūroms – teko skubėti į įprastą suvažiavimo

salę, juk dar laukė literatūrinis vakaras.

Poezijos vakarai Santaroje, regis, yra įprasti, bet šikart tradicija kiek pakeista – savo kūrybą pristatė prozininkai. Trys autoriai jau savo biografijomis ikūnijo *tapatybių* įvairovę (taip sakant, praktikoje paliustruodami teoriškai bent jau kai kuriais aspektais gvildentas temas; štai viena ilga sesija buvo skirta feminizmui, daugelį sudominusiam, deja, *man a priori* nuobodžiai temai). Net dvi moderatorės – Laima Kreivytė bei Virginija Cibarauskė – siek tiek pakalbino romanų autorius – Undinę Radzevičiūtę, kanadietį, angliškai rašantį Albiną Šileiką ir Lietuvos estą (rašantį gimtąja kalba) Reiną Raudą. Vis dėlto svarbiausia buvo skaitymai. Ištraukėles iš trijų Raudo romanų perskaitė aktorė Aldona Vilutytė, autoriui pakomentavus, jog jam neįdomu rašyti „tą patį“ – kiekvienas jo romanas yra skirtingo žanro: štai „Hektoras ir Bernardas“ – tai esė romanas, kurį sudaro filosofiniai dialogai, „Broli“ galima vadinti „spagečių vesternu“, galiausiai „Rekonstrukcija“ jau priskirtina realistiniam žanrui.

Ir Radzevičiūtės, ir Šileikos skaityti fragmentai įtraukė autobiografinę sugestiją. Štai Radzevičiūtė iš savo romano „Kraujas mėlynas“ perskaitė įvadinę dalį, kurioje veikia ir pati Undinė, ir jos nesidomėjimu šeimos istorija nepatenkinta teta... Buvo paaiškinta, kad pats romanas – būtent iš istorinių tyrimų išgvildenta giminės istorija, gan egzotiška, prasidedanti Livonijos ordino laikais ir teritorijoje. Šileika, kurio keli romanai („Bronzinė moteris“, „Pirkiniai išsimokėtinai“, „Pogrindis“, beje, čia pagrindinio veikėjo prototipas – žymusis Lietuvos partizanas Juozas Lukša-Daumantas) yra išversti ir išleisti Lietuvoje, šikart skaitė iš dar tik verčiamo romano. Naujame autobiografiniame kūrinyje veikia kiek nevikrus paauglys („aš“) ir du vyresnieji jo broliai – į jų santykių peripetijas auditorija nesyk atsiliepė juoku...

Tiesą sakant, ne pirmąkart man teko pajust sąžinės graužatį – mat vis nespėjau, nepasistengiau pasidomėti net reikšmingesniais mūsų prozininkų kūriniais... O štai juk kelių knygų autorė Undinė Radzevičiūtė už romaną „Žuvis ir drakonai“ yra pelniusi net Europos sąjungos literatūrinę premiją. Tad tyliai pasižadėjau galiausiai susirasti bent jau istorinį romaną „Kraujas mėlynas“...

P. S. Nors pagrindinis Santaros Šviesos suvažiavimo krūvis tenka intelektualiajai programai, bet man vis norisi prie kurio nors pranešimo prikišti, nesutikti tai su tuo, tai su anuo pranešėju... Ir būtent meninės šventės, tegu ir be fejerverkų, užglaisto (tikras ar asmeniškai susikurtas) spragas, visą vyksmą apgaubia šilta aura. O be to, juk esama dar vienos auros – gamtinės apsuptyties, sodriosios birželio žalumos: ir ankstyvais rytais, ir per dienos pauzeles ar vakarais pavaikštinėjęs Alantos parke pajunti, kad būtent ši visuma ir yra tau Santaros suteiktoji dovana. □